

Інна. Частина перша

Юзич Іван

І в а н Ю з и ч

І Н Н А

Ч А С Т И Н А П Е Р Ш А

Неквапно обертаючись, відпливають удалину одноманітно пласкі, наче випрасувані, естонські поля. Кволий шар озимої зелені ледь прикриває нужденність їх раптової безсніжної наготи. Сюрреалістично, горами черепів, біліють піраміди вручну вибраного льодовикового каміння. Як примудряються на цих виснажених ґрунтах ще й отримувати завидні для шостої частини світу врожаї?

Умиротвореними, безживними, немов послулими виглядають недільної днини нечасті, пильно виметені, педантично впорядковані людські поселення.

Оманливий супокій завіконного краєвиду дощенту руйнують контрастні, щоразу несподівані вкрапини. Різновеликі новісінькі прапори ліпляться до стовпів електропередач, розвіваються над адміністративними будівлями, визирають з-під дахів сільських хат. У бентежних, незвичних, синьо-чорно-білих полотнищах цих - виклик, протест, порив до Свободи.

Ось під нерівними подмухами весняного вітру затріпотіли такі ж чистенькі, з білою поперечною смугою, бордові. Отож, за вікном уже - Латвія.

Пропірнивши негусту сутінь чергового соснового гайка, "Ікарус" плавно розвертається неподалік моря. Нарешті можна вийти, схопити великий ковток запаморочливо свіжого повітря, з насолодою вслухатись у тишу.

Вдовольнивши інтерес до двох непоказних, з сердечками на дверях, будок, туристична група розпорошується. Найлінійші, прогулявшись туди-сюди, швидко вертаються до автобуса, дістають термоси й бутерброди. Дехто заглиблюється у голий, завмерлий - розкрились лиш очка перших весняних квіточок "жібуте" - ліс. Більшість спускається до моря і, поодинокі чи вкількох, розтікається пустельним пляжем.

Море - хай неприхильне, штормове, злютоване на ледь помітному горизонті із завжди готовим на дощ каламутним прибалтійським небом, зцілює своєю неосяжністю натомлені очі, грізним могутнім ревом розбухує застоянні сили.

Зволоживши гіркуватою водою долоні й обличчя, виконавши кілька розминочних махових вправ, відчуваю настійне бажання пробігтись - поклик остаточно не вивіреного стайєрства.

Джинсовий костюм не сковує рухів. Вогкий збитий пісок м'яко вминається під кросівками. Туго переповнюючи легені, густе солонувате повітря хвилями п'янкої свіжості розкочується по тілу, лоскотно бадьорить м'язи.

Як приємно!

Пейзаж видається уже не настільки тьмяним. Навіть набрякле похнюплене небо місцями начебто згодне впустити сонячні промені.

Непомітно здолавши пристойний відтинок, мушу вертатись. Хорошого, як завжди, потрошку. Останні екскурсанти вже статечно, неквапом підтягаються до автобуса.

На березі затрималось лише двійко, що теж затіяли біганину, дівчат. Як видно одразу, одна з них - богатирської статури, з тугим вузлом зачіски на потилиці - лише підіграє, втягнута у розвагу. А от інша!

Теж висока, але легка й пластична, то ризиковано забавляється з прибоєм, якомога далі здоганяючи вмираючу хвилю і з перебільшеним жахом рятуючись від наступної, то невимушено перелітає через широченький, прозорий лісовий потічок, то, не турбуючись піском, що може потрапити до взуття, заплигує на розсипчаті кучугури.

Ось лукаво підманила подругу до води, почакувала, черкнувши долонею, віялом дрібних бризок і кинулась навтьоки - розмаивши буйне світло-горіхове волосся, захлинаючись переливчатим сміхом неприборканої юності. Серією карколомних вихилясів відірвалась (що було, далєбі, не просто) від переслідувачки, переможно здійснила ще кілька вільних, немотивованих вискоків і, зненацька, простягаючи зняту через голову невеличку "Смену", опинилась впритул

мене.

- Зробіть нам, будь ласка, слайд! - видихнула лунко, кинувши викличний і водночас помітно ніяковіючий погляд великих темно-синіх очей. Відсахнувшись, примирливо обняла захекану, гнівну партнерку, що саме, сторожко поглядаючи у мій бік, наблизилась.

Прикинувши композицію - край моря, смужка пляжу, кілька хирлявих прибережних сосон, - я зафіксував дві фігурки: одна затверділа, статична, виструнчена, інша - примхливо, невимушено вигнута: наче хвиля, що прибилась до скелі.

- Дуже дякую. А тепер - вам! - дівчина рвучко, так що відчув дотик мокрих холодних пальців, вихопила фотоапарат. Не чекаючи згоди, припала на коліно й клацнула. Так само рвучко підвівшись, схопила за руку подругу, аби бігти на посадку.

- Коли ж буде слайд? - жартома кинув я навздогін.

- А ми ще зустрінемося, - всерйоз зреагувала незнайомка і, обернувшись, вже здалечку, вигукнула: - Мене звуть - Інна!

Ніби забувши про моє існування, дівчата вистрибом віддалились - водій уже натискав на клаксон. Ще раз із жалем озирнувшись на море, назавжди залишуваний, знов спорожнілий, берег, поспішив вслід за ними і я.

У цю минаючу коротку мандрівку до естонської столиці я подався не задля історичних її пам'яток. Уникав знайомств, майже не контактував ні з ким із сформованої у Вільнюсі за оголошенням, здебільша литовської групи. Та увібрала чимало, здається, непересічних особистостей, між ними і вельми звабливих дівчат, але мені, всуціль сконцентрованому на своєму, було не до них.

... Квітневий 1989 року Таллінн, що не так давно самоствердився долученням до назви другого "н", зустрічав, нашорошившись передвиборчими - до Першого з'їзду Народних депутатів - плакатами, листівками, крикливою настінною агітацією. Нервова напруженість начебто - разом із всепроникною сіруватою мжичкою - зависла у повітрі. Непримиренне протистояння засвідчувала навіть міська панорама: самотньо тріпотів на голчастому шпилі Довгого Германна триколірний прапор, оточений незліченними, над заводськими околицями, червоними.

Естонія першою із радянських соцреспублік відмовилася коритись союзному Центрові. Тут, у Таллінні, одне за одним приймаються нечувані в своїй зухвалості рішення, викликаючи скрегіт зубів у московського керівництва і пробуджуючи надії національних окраїн.

Не обійшли бурі політичних пристрастей і гіда - молочно-білу, середнього віку блондинку зі слідами миловидості на м'якому, круглomu обличчі. Одразу застерегла, що є прихильницею нечисленного радикального угруповання.

- Мені не довіряють туристів з Москви або Ленінграда, - сильно розтягаючи голосні, повідомила, - то хоч із вами, литовцями, відведу душу!

Професійні, кваліфіковані коментарі за програмою екскурсії супроводжувались імпровізованими доповненнями:

- Отам височів монумент. Не стало, як з'явилися мігранти.

- А тут був чудовий парк. Вирубали, понаїхавши, мігранти.

- Плавали в басейні лебеді. Бігали під ногами, - як їх по-російськи? - їжаки. Підлітали до причалу, безбоязно кормилися з рук величезні білі чайки. Усе потрошили, зжерли, рознесли, хай їм грець, мігранти!

Хоч звучало це украй сміливо, шокуючи часом навіть витриманих литовців, та швидко надокучало.

Відірвавшись від групи, добряче покружлявши брукованими провулками (естонці, чії обличчя здаються замкнутими й непроникними, довго, коли з'ясовую дорогу, розпитують, наскільки готова підтримати їх Литва), знаходжу дитячий клуб "Кодуллінн". Могутні стіни його донедавна служили прихистком Палацу піонерів. Вицвілі портрети вождів пролетаріату у фойє сусідять зі свіжими пластиліновими вилітками колоритної, ніби створеної для шаржів, постаті лідера Народного Фронту.

А із просяклого вогкістю напівпідвалу чутно слабкі звуки щемно знайомої мелодії. Тісно скупчившись навкіл розшарпаного роялю десятка з півтора жінок розучують гагілки - пісні, покликані вітати прихід весни, славити оновлення природи.

Але чому до радості у тонких голосах влітаються туга і смуток? Чи не хочуть зродитись веселощі удаліні від Батьківщини?

По репетиції, довідавшись, хто я і звідки, хористки оточують гамірним кільцем:

- Ну, як життя у Литві? Як поводяться місцеві? Ви ближче до України, що чувати звідтам? Чим займається, ваше Товариство?

Вдовольнившись їхню цікавість, відправляюсь навідати голову Земляцтва: він саме занедужав.

Керівник виявляється сухорлявим, жилавим; хоч зблідлий, але бурхає енергією. Розповідає, що встигли талліннські українці, більшість яких, з'ясовується, гостює сьогодні у філії в Тарту: організація свят, концертів, виставок, прийом гостей з України, виходи в радіо- і телефір, акції на підтримку Народного Фронту.

Кумедно чути в устах дружини - типової, "з глибинки", росіянки - західньоукраїнську, бозна-коли вживану селом чоловікового дитинства, говірку. У мові трьох дочок - суміш неймовірних акцентів.

Поки сидимо за чаєм, телеекраном - фінська програма - розгулює голий чолов'яга. Чи мислиме таке іще десь у закупореному, цнотливому Союзі?

- Ну як, балакав із нашими? - ворушачи запорозькими вусищами, цікавиться господар. - Вони розгублені, не знають, куди прихилитись. Естонці переживають грандіозне духовне піднесення, ітимуть - я певний - до кінця. В той же час дали нечувані можливості нацменшинам. Якби хто ще хоч два роки тому сказав, що ми отак згуртуємось, його би просто взяли на глум!

Та чи не гра це з боку Народного Фронту? Наскільки послідовним він буде надалі?

Сам я вірю естонцям, не сумніваюсь у їх миролюбності: навіть дітям забороняють бавитись іграшковою зброєю. Жити між них можна - треба лиш по-людськи поводитись. Намагаюсь переконувати у цьому інших, що ой як нелегко!

Земляцтво роздирають - в Литві, думаю, те ж саме? - постійні суперечки про політику. "Інтери" проводять серед некорінних шалену агітацію. Підіграють їм естонські "крайні". Але, якщо ми хоч трішки задумуємось про справедливість, про Україну, - мусимо пособити Народному Фронтові!

Коли ж, перед прощанням, залишаємось у коридорі чотирикімнатної квартири насамоті, лідер Земляцтва раптом зовсім по-дитячому береться випитувати:

- Скажи-но, як ти гадаєш, чи має сенс оця праця? Якщо, не дай Боже, поверне назад, тим, кого ми втягаємо, доведеться непереливки. А переможуть Народні Фронти, - нам, українцям, все одно розчиняться. Не нам - то нашим дітям, не дітям - то онукам. Адже ми - відламана галузка!

- Я за неповний рік, - продовжує, - виснажився, ніби за п'ять. Зі здоров'ям серйозні проблеми. Маю ж стільки зацікавлень. Міг би, наприклад, конструювати веломобілі, - з гордістю демонструє триколісний пристрій. - Чи варто марнуватися з Земляцтвом? Га, чи варто? Скажи, чи варто?

Мене гризуть схожі сумніви. Близько півроку тому і моє життя, навально увірвавшись, підпорядкувала й переорієнтувала нова, небувала справа - об'єднання українців Литви. І подався сюди радше шукати відповідей, аніж давати їх. Проте запевняю якомога бадьоріше:

- Мабуть, що варто. Хіба годиться в такий час відлежуватись? Робитимем, що під силу, а там - побачимо!

- Доступні мігрантки зманюють естонських парубків, - поділилась, припалюючи сигарету від сигарети, гід у невеличкому, різномовно гомінкому кафе, куди заглянули перепочити після походів музеями. - Через це, - сумовито вповідаючи цілком земні витоки непримиренного радикалізму, додала, - естонкам ні за кого виходити заміж.

Найцінніший, що везу із Таллінна, сувенір - ось він, приколений на куртку. Крихітний, у вигляді прапорця, значок: зверху жовта, знизу удвічі вужча блакитна, смужки. Придбав у кіоску в самісінькому центрі Старого міста. Певне, уперше в Союзі у вільному продажу.

Щоправда, меткий кооператор трішки схибив - та чи багато кому відомо, як виглядає український прапор?..

Крутячись туди й сюди на тісному передньому сидінні (прибувши на посадку останнім, застав незайнятим лише його, хоч більш люблю задні), вражаюсь, як добропорядно поводяться, куняючи в кріслах, литовці. Рідко коли хто скинеться, поцікавившись упівголосу, скільки ще їхати. Наші - думаю - не витерпіли б, давно влаштували гармидер, принаймні затягли пісню.

Оскільки сон у транспорті бере мене погано, ніщо не заважає, відкинувшись на м'яку спинку, напівзаплющивши очі, надалі віддаватися спогадам.

... Опинився я у Литві, як, певно, і більшість нетутешніх, цілковито з волі випадку. Відбухавши чобітьми - серед тих, хто не мав хисту відкараскатись, - "почесний обов'язок", виявив, що за два з лишком роки лейтенантства комп'ютери, до роботи на яких готував інститут, перетворились на доісторичних чудовиськ. Отож подався на курси перекваліфікації до Києва, куди підспів із рідного Львова саме перед чорнобильським вибухом.

Столиця буяла жовтогарячим полум'ям величезних, як помаранчі, кульбаб, неприродно м'ясистим листям каштанів, щоденними викидами жакних суперечливих чуток, істерично-веселих куплетів і анекдотів. Розсудливіші з киян закупорювали кватирки, ковтали йод, заходились навкруг меблів з вологою ганчіркою. Спритніші утворили стовпотворіння на вокзалі. Вирішивши не спокушати долю, накивала п'ятами й половина слухачів курсів. Мені ж було лишень цікаво: хіба здатне що, після радянської армії, налякати?

Тривоги, спричинені аварією, перекивались свободою, сонцем, весною, красою природи та дівчини-однорупниці з Литви. Музеї, виставки, вернісажі, найдефіцитніші фільми, спектаклі й концерти - усе до наших послуг. Проблем із квитками, оскільки переважна частина потенційних глядачів або знаходилась далеко від Києва, або ж не ризикувала зайвий раз залишати помешкань, не існувало.

Я підтримував супутницю своїм спокоем, насолоджувався її вишуканістю, прекрасними манерами, естетичним чуттям, дивувався нежіночому логічному розумові та прибалтійському вільнодумству. Білим туфелькам цієї рафінованої вихованки міської культури не доводилось, здається, перетинати меж асфальту. Вражало, наскільки часто до мікроскопічних деталей співпадають наші судження про той чи інший витвір мистецтва, і як протилежно можуть розходитись погляди на щось основне, визначальне.

При всьому тому, уже восени я трясся у поїзді через ліси й болота Білорусії поповнювати ряди "емігрантів кохання".

Про Литву знав обмаль, головню з основного захоплення - літератури. Найбільш відомий і перекладаний із литовських поетів - Межелайтіс - належав до числа улюблених. З-під нав'язливих ідеологічних нашарувань його творів проступав вірш "на соснових смолах настояний, березовим соком пропахлий", сузір'ями зблискували то акварельно-світлі, то інтелектуально ускладнені, часто фантазмагоричні образи. Вони сформуливали уявлення про дивовижний, янтарно-озерно-лісовий край.

То чом би, зрештою, й не Литва?

Омитий щойно відшумілим дощем Вільнюс стрічав золотом сяючого на сонці тополиного листя, смарагдом живої іще трави, багряним вилиском черепичних дахів. Після запущеного, метушливого Львова місто дивувало доглянутістю, чистотою, розміреним темпом буття.

Чи не найяскравіше із перших вражень: пішоходи не кидаються через вулицю, коли заманеться, а чемно, як вкопані, навіть при відсутності машин, очікують зеленого сигналу.

Оскільки вчувались уже повіви майбутніх потрясінь, я зауважив, звертаючись до нареченої:

- Ну, із таким дисциплінованим народом впоратись запросто! Досить ввімкнути попереду червоне світло - й ніхто не зрушиться з місця.

Гай-гай, аби пересвідчитись у нездарності, хай півсерйозного, прогнозу, чекати довелось недовго.

Влаштувавшись на роботу, заново освоюючи програмування, я зникав потроху до нових умов. Литовці, з якими стикався, виявлялись, звичайно, цілком доброзичливими, хоча й дотримувались при спілкуванні деякої дистанції. А що мені не доподобило характерні для південніших широт вияви панібратства: заглядання ізблизка в очі, нав'язливі розпитування, безцеремонні поплескування по плечу, - то такі взаємини повністю задовольняли.

Політичний клімат, порівнюючи з Україною, різнився м'якістю надзвичайною. Комуністичну ідеологію тут впроваджували без звичної оскаженіості. На рок- чи бардівських концертах, літературних вечорах, у театрі лунало таке, від чого голова моя йшла обертом. Опальні московські чи лінінградські діячі знаходили у Вільнюсі царину для фронди і вдячну аудиторію.

Коли народилось малятко, нам із дружиною пощастило отримати сімейний гуртожиток - кімнату в одному з численних, вишикуваних у рядочок, корпусів-вуликів, що їх натреноване око уміє відрізнити од звичайних будівель, - як сироту з притулку від дитини, котра зростає дома. Коротають поруч вік сотні родин: лисіють батьки, цілуються на пожежних сходах виролі чада, до крові зчіпляються на спільній кухні сусідки, іноді хтось викинеться з вікна, - а звістки про отримання державних квартир надходять рідше, аніж бравурні репортажі про чергове підкорення космосу.

Але як тішились ми з окремого, в десяток квадратних метрів, житла!

Нелегко далась втрата мовного середовища.

Було якось, ввіймав себе на тому, що не пам'ятаю, як називається по-нашому довгастий, перевернутий, звисаючий оно з-під даху, конусик льоду.

Перелякався не на жарт. Гарячково, не здатний думати ні про що інше, прокручував у мозку варіант за варіантом, поки, діставшись до гуртожитку, не випорпав з-поміж книжок словника. Одразу відлягло, полегшало. Звісно ж, бурулька!

Зринув спомин.

Засипана снігами сільська, під вишневим дахом, хата. Впритул підступає до неї густий триповерховий ліс: внизу - суцільне брунатне плетиво гілок мішаної порості; вище - яро-зелений, з блідими стрілочками новонароджених пагонів, прошарок сосон; над ними - вивчений за довгі зимові місяці напам'ять графічний узор дубових, помережаних воронячими гніздами, крон. І моя, що розхристаний, без шапки, захлинувшись обм'якшим повітрям, вискочив на поріг, розриваюча дитинна радість від споглядання усього цього, а головне - поважно звисаючих з-під ринви, величезних, рубцюватих, що ввібрали до імені і дзвін веселкової зливи крапель, і піднебесний скрип довгожданого жайворонка - бурульок! Хіба мислимо змінити їх на ту ж, скажім, тривіальну "сосульку"?

Але, як не борсайся, не протився, мова вивітряється, мертвіє, висипається зернинами з покинутого колоса. Стрепенешся щасливо, коли випаде стрінити знайомця - давно забуте рідне слово. А скільки їх відходить нечутно, навшпиньки, пропадає безвісти, як невідомі вояки на фронті?

Тим часом сигнали перемін, що докочувались із Москви, дедалі переконливішали.

Слідкуючи, хоч краєм ока, за життям Литви, я не міг не завважити, що і з нею щось коїться. В місцевих газетах це проявлялося, зокрема, у вигулькуючих час від часу коротеньких заміточках про "окремих екстремістів", котрі влаштували десь "антирадянську витівку", яка, зрозуміло, зазнала невдачі, тобто "не знайшла підтримки широкої громадськості".

В останньому писаки не надто відхилялись від істини.

- Як вам подобаються теперішні події? Чи не вважаєте, що треба б якимсь чином включитися особисто? - приблизно так часом запитував я кращих, довірених знайомих зі свого, в основному інженерно-службового, оточення.

- Нема дурних пхатись, куди не слід! - лунала переконана відповідь. - Вся ця перебудова задумана, щоби органам зручніше виявити потенційних бунтарів, а, прибравши їх, знов затягти гайки!

Пересічний литовець, сповідуючи таку філософію, мало різнився від нелитовця.

З яким, пригадую, смішним, незрозумілим зараз острахом, ставили підписи під безневинною екологічною, проти нафторозробок на Куршській косі, відозвою!

Моя "активність" теж не заходила далі передплати півдесятка товстих журналів, де прорвали греблю заборон немислимимі досі літературні публікації.

Ознаки ж зрушень щодень вірогіднішали. Політика вставала у центр уваги, витісняла інші теми з виробничих курилок, товариських застіль, подружніх постелей. Загуляли по руках таємні протоколи до пакту Молотова-Ріббентропа, частішали повідомлення про несанкціоновані владою акції. Розчин, досягаючи критичної насиченості, вимагав лиш центру кристалізації.

- Чув, що утворився "Саюдіс"? - збуджено вбів із новиною юний поет і перекладач з литовської, студент університету, - один із небагатьох відомих мені українців у Вільнюсі. - Декого, хто збирався в Академії наук, я знаю, - вельми достойні й шановані люди!

Відтоді події посунули лавиноподібно. Стотисячні людські моря затопили співоче поле парку Вінгіс. Впевнено, наче самі собою, з'явилися красені - національні жовто-зелено-червоні прапори. Виникли і відкрито розповсюджувались неформальні газети, стрімко долаючи шлях від жовтуватих, з ледь проглядаючими бляклими текстами, листочків, до багатосторінкових, уповні респектабельних видань.

Масові заходи, завдяки організаційному хисту литовців, проходили велично, злагоджено, у святковій, піднесеній атмосфері. Хоча мітинги були, зазвичай, виразом протесту, радісні почуття брали верх над гнівними. Виник і вмить закріпився термін - "співуча революція". Він не лише фіксував, що велелюдні зібрання неодмінно супроводжувались піснею, а й влучно передавав сам їх настрій.

Кожен новий успіх розтоплював, здається, цілі крижані поля страху. Прибалтика щобільш перехоплювала ініціативу від Москви. Сюди, до нас, зміщувався епіцентр демократичних перетворень.

Протидія місцевих, змушених іти на поступку за поступкою, властей виявлялась млявою, неефективною. "Саюдіс", як і Народні Фронти Латвії та Естонії, використовував ухильні формулювання типу: "створювати соціалістичний ринок", "разом із партією поглиблювати перебудову". Але не підлягало сумніву, що це лишень фіговий листочок, - справжні ж плани сягають значно далі.

Оточення моє зазнавало разючих змін. То той, то інший вчорашній збайдужілий спостерігач, здолавши боязкість і сумніви, ставав зацікавленим учасником. Але якщо литовці, за рідкісними винятками, захоплено ловили усе, чинене "Саюдісом", то решта населення розшаровувалась. Беззастережно підтримували новонароджений рух одиниці, основна ж маса сприймала його ріст з побоюванням і недовірою. У цьому середовищі не дивина було стрітися з чутками про підступність "місцевих", котрі лиш вичікують зручного моменту для розправи із нами, чужаками.

І ще я бачив, що той, хто ставав у ряди прибічників, з учорашнього, поглинутого лиш особистим, обивателя робився людиною наснаженою, спрямованою до вищого, - наче отримувал якийсь додатковий орган. Той же, хто виступав проти, навіть при солідному інтелектуальному багажеві, ставав нецікавим, дріб'язковим буркотуном.

Мій попередній життєвий досвід не полишав місця ілюзіям щодо наявного суспільного устрою. Литовці антипатії чи побоювань не викликали - отож те, що діялось, міг лише вітати.

Про назрілість перемін свідчила хоча б і робота. Тим, хто мав стосунок до обчислювальної техніки, може, як нікому, помітна була неспроможність існуючої системи. Навколо трудилось безліч обдарованих програмістів, та жорстка, всепронизуюча регламентація душила творчі пориви, приводила до безнадійного відставання від Заходу на цьому магістральному напрямку технічного прогресу. Ініціатива суворо каралась, плоди багатомісячної праці нерідко летіли в сміття.

Такий же невідрадний стан справ міг спостерігати, буваючи у численних службових відрядженнях.

Якось, повертаючись із російської провінції, де, контрастуючи з ентузіазмом Литви, панував не зовсім тверезий скепсис, я побачив вулиці Вільнюса незвично спустілими. Не один з-поміж нечисленних перехожих, ніби захищаючись від поривів пронизливого осіннього вітру, тулив до вуха портативний транзистор.

Причина з'ясувалася дома: пряма трансляція Установчого з'їзду "Саюдіса"!

Коли після чергового вибухово-сміливого виступу багатотисячний зал Палацу Спорту підхоплювався, громово скандуючи: "Летува! Летува!" - здавалося, земля прискорює оберти, виникає щось небувале, незвідане, даюче початок іншій епосі.

Увійти до ініціативної групи для заснування в Литві української організації? Якою приголомшливою стала ця

пропозиція бородатого, зосередженого молодого чоловіка!

Української???

Усвідомлення того, що належу до не цілком звичайного народу навідало змалечку. Згадувалось про це в таких-от, наприклад, випадках.

... Сонячний літній день. Зелений моріжок невеликого стадіону, де ми, безжурні хлоп'яки, ганяємо у футбол.

Уявляючи себе учасниками чемпіонату світу, що саме проходить у ФРН, намагаємось копіювати їхні фінти, манеру поведінки.

- Я - Лято! - самозабутньо волає юний форвард.

- Я - Беккенбауер! - технічно відбираючи м'яча, підхоплює суперник.

- Ми - збірна Бразилії! - віртуозно перепасовує команда.

- А ми - Голландії! - завзято розгортає контратаку інша.

- Стійте! - зненацька скрикує один із гравців - непоказний, занехаяний хлопчисько. - Які ще, до дідька, Нідерланди?

Та ми - українці!

Вигук приголомшує настільки, що м'яч котиться убік, гра припиняється. Поновлюється вона без запалу, дзвінких іноземних прізвищ. Не одну, мабуть, похнюплену голову недавньої "зірки" гризе думка: "Хто ж ми такі, усіма забуті, що не можемо встояти навіть збірної?"

"Свідомим" же українцем я став, як не дивно, за кордоном.

Коли, ще в часи суцільних заборон, гостював у родича, польського історика, той, наче ненароком, підклав до тумбочки біля ліжка раритетне лейпцігське видання "Історії України" Аркаса. Пошарпана, зі штампиком якоїсь Громади Кубанців у Чехії, книжка запам'яталася виразніше, ніж визначні місця Кракова й Варшави. Навала незнаних фактів, діаметрально протилежне трактування відомих, а, головне, безкомпромісно самостійницький дух справили незгладне, переворотне враження, відкрили велич і трагедію нашого народу. Зародилось усвідомлення, що зробити хоча би що-небудь для його користі - не найгірше застосування сил.

Організації???

Досі, через неодмінну їх протруєність ідеологією, я цурався активності в будь-яких організаціях. Формою спротиву нав'язливій системі обирав неучасть, заповзятливим піонерсько-комсомольським вожакам прислужився хіба що як негативний приклад.

В Литві???

Із земляків, що зрідка стрічались, більшість вважали за краще не афішувати своє українство, а якщо й згадували, то ухильно, наче винувати. Чи здатні будуть ворухнути хоч пальцем заради нього?

Сумнівів, одне слово, вистачало. Та, повагавшись хвилику, згоджуюсь. Чому б, зрештою, і не спробувати?

У той момент доля здійснила крутий віраж.

В ініціативній групі нас семеро - мінімальна за законом кількість для реєстрації.

Зустрічаючись ледь не щовечора у когось вдома чи на роботі, розробляємо проекти документів. Жадібно, як суха губка воду, вбираємо інформацію.

З'ясується: тільки у Вільнюсі українців тринадцять з гаком тисяч, а всього в Литві - сорок чотири.

О-го-го яка маса!

Високий і рівень освіченості - тут ми другі серед народів республіки (після, звісно, євреїв). В Каунасі між війнами уже існувало Товариство. Видавало часопис, провадило радіопередачі, ставило "Наталку-Полтавку".

Отже, маємо навіть традицію.

Упоравшись із паперами, запрошуємо всіх, хто відомий з особистих контактів, відгукнувся на оголошення.

І от вони - українці Литви - зринають із мороку, матеріалізуються.

Хто ввалюється розв'язно, по-хазяйськи, а хто закрадається, ніяковіючи, довго не зважуючись переступити поріг.

Хто віртуозно володіє мовою, силпе приповідками, хто у муках виколупує з атрофованих запасів слово за словом, хто ж, маскуючи незнання, затято мовчить.

Дома звикли розмовляти литовською, російською, польською - дуже рідко українською.

Наскільки відмінно може звучати наша, принесена з далеких між собою регіонів, понавивиравши акцентів, мова!

А яке розмаїття професій! Що не людина - новий рід занять: імпазантний актор, червонолиций обвітрений колгоспник, юна школярка, білоголовий священник, штурман, вчителька, музика, столяр, філолог, квітникар, бухгалтер, науковець, домогосподарка, студент, художник, фотограф, лікар, військовослужбовець... Найгустіше ж технарів, інженерів. Є кандидати наук, володарі кількох вузівських дипломів.

Дуже багато хто, наобіцявши з сім кіп, щезає. Але частина затримується, проявляє цікавість, береться потихеньку до праці.

Коли люб'язна господиня запросила на вечорниці, переконуємось, що жінки на чужині ніяк не розгубили кулінарного хисту. Гамірне застілля зблизило, виявило характери, уподобання, заодно і вокальні здібності.

Трапляється й така (анонімний телефонний дзвінок) реакція:

- Що затіяли, недобитки?! Заждіть-но, поскручують вам в'язи! Я теж, між іншим, українець, знаю від батька, як розбиратися з бандерівщиною!

Що ж, і таке не дивина.

Перша спільна справа благодійна. Об'єднуємо членські внески, щоб переказати їх потерпілим од страхітливого землетрусу в Вірменії.

Ніхто, зрозуміло, не має жодного досвіду. Аби запозичити його, часом вибираємось поглянути на інші, паралельно створені угруповання. Ті, кому пропаганда навішувала жакні ярлики "білоруських націоналістів", "латвійських фашистів", "сіоністів" і тому подібне, виявляються цілком, начебто, порядними, миролюбними людьми.

Просуваємось уперед зі зривами, навмання, часто покладаючись лише на інтуїцію. Зате як окрилює кожен, хоч найдрібніший, здобуток! Як манливо рухатись у незвідане, ступати неходженою землею, відчувати себе, замість "гвинтика" тоталітарної машини, діяльним індивідуумом!

Скориставшись нагодою поїхати до Львова на зустріч випускників інституту, опиняюся в іншій - гнітючій, задушливій - атмосфері. Як далеко встигла відірватись за останні місяці Прибалтика!

Тьмяним, непроникним смогом зависли над містом страх і безнадія. Місцева партократія мертвою хваткою затисла неформальні прояви. Мітинги заборонено з літа. Про альтернативні засоби масової інформації нічого й казати.

З млявою недовірою сприймають мої свідчення про демократичний поступ Литви знайомі, родичі, колишні однокурсники.

Перед Оперним театром застаю спробу мітингу. Лець розпочала промови охоплена міліцейським кордоном жменька відчайдушів з Гельсінської спілки, раптовий сніговий шквал звів видимість до нуля. Через хвилину-другу, коли біла завіса розсунулась, на місці виступаючих зяяла порожнеча.

Випадково дізнаюся, що відзначатиме річницю Товариство Лева, яке, зародившись під егідою комсомолу, поряд з охороною докільля зайнялось національним відродженням.

Вже у фойє, де розгорнута художня виставка, потрапляю в різко контрастуюче зі щойно баченим на вулицях силове поле ентузіазму, мистецьких пошуків.

У залі - кількасот, переважно молодих, людей. Багато хто у яскравих народних костюмах. Самокритично аналізують ізроблене, визначаються на майбутнє.

Моє коротеньке, під кінець зборів, повідомлення про реєстрацію у Вільнюсі українського товариства і пропозиція, в обмін на культурну підтримку, допомоги у друковій, викликають несподіваний фурор. Веселі, енергійні юнаки та дівчата, взявши у полон, провадять на неофіційну частину - святкування "Андрія".

А тут, у модерному, на міській окраїні, клубі, стільки цікавинок, талантів - голова паморочиться!

Мені віддають почесні, яких ніяк не заслуговую. Про литовські події мушу переповідати ще і ще і ще раз - інтерес викликають найменші подробиці. "Атгімімас" ("Відродження") - газета "Саюдіса" - виявляється найкращим, безцінним подарунком. Блокнот заповнюю прізвищами, адресами, контактними телефонами. Кишені набиваю грішми - замовлення на передплату литовських газет, пересилку підручників з мови.

Для бурхливого, з символічною дозою алкоголю, застілля, ігор, пісень, танців, відтворення старовинних обрядів, короткою виявилась груднева ніч. Повертаючись, маю десятки нових, немало з яких вже лагодяться у гості, друзів.

Оскільки тяга до заснування осередків існує в кількох містах республіки, товариство назвалось Громадою українців Литви.

Зустрічі у Вільнюсі проходять по неділях, коли виділив невеличку залу Палац профспілок.

Майже щоразу загальну увагу відтягає якась несподіванка. Чи то з'являється свіжий, з неординарною долею, мешканець Литви, чи цікавий гість з України.

Обговорюючи найрізноманітніші - від вузько-громадських до всепланетних - теми, важко укластися в рамки відведених двох з половиною годин. Інколи дискусія саме у розпалі, коли її перериває чекаюча за дверима білоруська "Сябрина". Тоді можемо спуститися в кафе і, зсунувши столи, продовжити за філіжанкою кави. Адже ми так довго не мали нагоди спілкуватися рідною мовою!

Атмосфера зібрань зазвичай напружена. Найсуперечливіший, що робить її вибухонебезпечною, пункт - політика.

Здавалося б, із самого початку акцентувати на ній недоцільно. Інакше отримаєш замість задекларованого широкого об'єднання українців Литви крихітну, вузькоскеровану групу.

Беззастережно підтримувати "Саюдіс" готові одиниці. Чимало земляків підпало під вплив організації "Венібе-Єдінство-Єдносць", що, як тінь, намагаючись протидіяти всім його крокам, виникла слідом за "Саюдісом". А багато хто політики сахається, як вогню, і, почувши ризиковані вислови, може відійти назавше.

Та лідер наш, керуючись, вочевидь, благородними замірами, настійно прагне розвернути стерно на відверто просаюдистський курс. Наполіг також, аби статус учасника Громади узалежнити від рівня володіння українською мовою. При такій лінії він, як ведучий засідань, доволі часто потрапляє у скруту, губить темп, конфузиться. Іноді, через незгоду, хтось виходить, хряпнувши дверима. Було, що з цілком надуманого приводу - різного ставлення до зіткнень у Закавказзі - покинуло збори півтовариства.

Мені, котрий мав спершу намір якнайретельніш приглянутися з тіні, доводиться часом, для порятунку становища, втручатись, перехоплювати ініціативу.

Брати слово - адже все лишень налагоджується - пробує немало хто, та порошу, як правило, старчає ненадовго. Я теж попервах мимрю, червонію, не одразу знаходжу, як звернутись до кількох десятків майже незнайомих, таких у більшості солідних людей. Але, оскільки пом'якшувати напруження начебто вдається, в конфліктні миттєвості уже завважую спрямовані у свій бік погляди.

Занепад пануючої в суспільстві ідеології спричинює ріст впливу релігії.

Щойно заснувалося товариство, до нього почали вчапати священики: то сивий, ветхий, з десятирічним табірним стажем, то молодий, з екстравагантною борідкою, вельми обізнаний у сучасній філософії.

Слухаючи їх не без інтересу, я, однак, не здатен був перейнятися містичним, що дозволило б прилучитись до проповідованого, почуттям. Найпереконливіший доказ упертий мозок стрічав десятком контраргументів. Зрослому в помірно віруючому середовищі перешкаджало пізніше, що зумовило свідомий відхід від будь-якої релігії, пізнання світу.

Немало ж слухачів виявляють більшу податливість. Чи не найлегше перехід дається схильним до віри: від комуністичної до християнської, схоже - лише крок. І ще, помічаю: досить зачепити релігійну тематику - нізащо не виплутатись до кінця зібрання.

Зрозуміло, не минули таку компанію, як наша, філери із всемогутнього, нарошуючого, подекують, незважаючи на перебудову, штати, КГБ. Як до цього поставитись?

Мені, хоч нітрохи не вільному від страху, відкрите його виказання здається надмірною розкішшю. Оскільки усіх непроханих гостей на чисту воду ніяк не виведеш, краще, аби не загострювати становища, про них і не згадувати: адже сумніватись треба б у кожному порівну. Чи не шкідливіше від стукача - розповсюдження взаємних, здатних унеможливити будь-яку конструктивну діяльність, підозр.

Схильні до подібного теж, на жаль, віднаходяться.

Але, незважаючи ні на що, якийсь здоровий, досить несподіваний для мене, дух дозволяє маленькому, такому нестійкому ще, колективі неухильно просуватися вперед, долати усі труднощі.

У випробуваннях поступово виламується кістяк Громади. З відходом слабких лишаються ті, хто ладен працювати, не жаліючи себе.

Ми робимо розвідку про вільнюські місця проживання Шевченка. Відшукуємо могилу іншого українського велета - Якова Головацького. Готуємо й заслуховуємо на зібраннях історичні доповіді. Звикаєм до нових слів "емігрант", "діаспора", "імперія". Зустрічаємось як із литовськими, так і заїжджими з України митцями, найперш літераторами. На Різдво приголомшуємо Вільнюс небаченими тут убраннями прибулих зі Львова вертепів.

Проводимо, аби сповістити про утворення Громади ширше коло земляків, кілька концертів.

Згадку про один із них під час останньої зупинки оживила випадкова попутниця. І в образі, й у поведінці її вчувалося щось незвичне: не тільки те, як сміливо й безпосередньо, - що не зовсім характерно для її народу, - звернулась, відрекомендувавшись першою (в Литві можна бачитись як завгодно часто, лишаючись, через брак відповідного приводу, незнайомими). Звуком імені - Інна (вимовила саме так, хоча литовською - "Іна") - не здогадуючись, розбудила непомильно знаний мотив.

"О, панно Інно, панно Інно!"

... Лець зіп'явшись на ноги, товариство ризикнуло запросити зі Львова естрадний театр пісні. Він об'єднав творчі особистості настільки яскраві, що співпрацю їх в одному гурті уможливив хіба що той нечуваний, світанковий час.

Художній керівник театру, широко відомий, за переказами, як неперевершений виконавець народних пісень і талановитий композитор, при особистому контакті виявився чи не найскромнішим, найінтелігентнішим серед артистів. Середнього зросту, кремезний, старіючий, чи то самозаглиблений, чи просто втомлений з дороги, він, коли ми перед виступом показували гостям місто, спроквола, начебто неухильно, крутив довговолосою розкуйовдженою головою, доброзичливо, але вкрай лаконічно, відповідав на питання.

Концерт привабив глядачів, різними вітрами, у різний час вирваних з України. Деякі встигли достатньо потинятися світом, інші тут, у Литві, народились. Хтось визначився активним приборником національних відроджень, а хтось підійшов безпосередньо з промосковського мітингу.

Щедро обдаровані, хвацькі, іронічні хлопці виконували перед ними власні пісні, музику, читали пародії, розігрували скетчі.

Чудові, проникливі, високохудожні твори змушували будь-кого - навіть тих, хто, може, свого часу покинув Україну з прокляттям на устах, - відчути себе живою, невід'ємною її часткою. Та приявні у декотрих номерах гострі, вихоплені прямо з жаровні львівських політичних баталій, пасажі частина публіки стрічала "на ура", а частина - насторожено, ледь не вороже. Формальна розкутість нерідко епатувала законсервовані смаки діаспорника. Іноді, як вияв напруження між сценою й залом, в шаленіючі оплески вривався злостивий, недоречний вигук.

Так тривало, допоки із-за куліс, з розкішною дванадцятистрункою на широкому ремені, не зринув той, кого лишень годину тому бачили начебто втомленим і апатичним - невпізнанно молодий, високий і ставний, казковий лицар. Шляхетна хода, переможний погляд, замріяна усмішка вмить прикували загальну увагу.

Ледь забриніли понад зачаєною тишею негучні, все наростаючі перебори, пролунали вступні, молитовно вимовлені слова: первородне, відновлене після довголітніх підмін, "панно", трепетне, ніби крильця метелика, "Інно", - а вже виникло щось таке, від чого присутні наче знялись над землею, зависли у невагомості.

О, панно Інно, панно Інно!

Я - сам. Вікно. Сніги...

Сестру я вашу так любив,

Сестру я вашу так любив -

Дитинно, злотоцінно.

Любив? - Давно. Цвіли луги...

О, панно Інно, панно Інно,

Любові усміх квітне раз,

Любові усміх квітне раз,

Любові усміх квітне раз - ще й тлінно...

Ні, так проспівати можна тількипо-українськи!

Розбуджена мелодією лірична перлина юного, ще не зламаного, Тичини, милозвучність асонансів і алітерацій "солов'їної" мови, неперевершена майстерність, знавцем народного мелосу, виконання, змусили випадково зібраних, нашорощених блукальців і страждальців, забувши незгоди й суперечності, перетворитися на єдину, безтілесну, вдячну й сприйнятливую істоту, а коли завмер останній акорд - божевільно, до водяних пухирів, розтовкати долони, недовірливо, новонароджено роззираючись довкола.

Скромно, ніяково, ніби повернувшись із іншого, витвореного мистецтвом світу, всміхався автор. Посеред талановитих, яким нічим дорікнути, артистів він примудрявся піднятися на голову.

Для мене ж той випадок став найвищим, найчистішим, з яким доводилося стрічатись, виразом кохання - самозреченого, довірливого, боязкого, безнадійного, - а ім'я невідомої, раптово явленої з безодні часу Інни - його символом...

Остогидле, навіжене - трапився автобус із невідлагодженим глушником - ревіння мотора, тягучі, нескінченні кілометри.

Давно вже насунулась темрява, позаду лишилась поблимувати вогниками Рига, а додому ще ой як неблизько!

... Яюсь під вечір звертається голова Громади - чи не згоджусь терміново надати хорощим хлопцям друкарську машинку?

Засніженими провулками примандровуємо з ним у двір нічим не примітного особняка. Усередині ступаємо в густу хмару цигаркового диму. Різко на мить обірвавшись, запальна багатоголоса розмова спалахує заново.

Вияснивши, що тип доставленого пристрою нікому не знайомий, мене просять пособити іще й друкуванням.

Влаштувавшись на двох стільцях у закутку, де менший бедлам і поряд цокоче інша машинка, беру накиданий кострубатим почерком документ: "Звернення до інтелігенції Радянського Союзу". Заглядаю у довгий, на цілий аркуш, список підписів. Овва! Перелік організацій, най'якший офіційний прикметник до яких - "екстремістська", а навпроти - відомі із зарубіжних радіоголосів прізвища дисидентів. Сам текст лишає далеко позаду теперішній бар'єр дозволеного.

Тамуючи зрадливий лоскіт під грудьми, берусь, редагуючи по ходу форму деяких зворотів, до праці. Одночасно пильно, напружено всотую навколишнє.

З кімнати в кімнату стрімко снують кілька десятків середнього віку, сухорлявих, переважно невисоких, чоловіків у темних, ділових, наче з чужого плеча, костюмах і при краватках. Волосся у декого, схоже, ще не встигло як слід

відрости. Бадьорі, сп'янілі від свободи голоси, між яких виділяються хрипливатістю кавказькі, сиплють правозахисною термінологією, діляться тюремними, табірними історіями, згадують друзів, що лишаються в місцях вельми віддалених. Є і земляки. "З українців, - чую, - походять найлютіші гебісти, але й наймужніші політ'язні".

Взаємини між присутніми надзвичайно сердечні. Кожен, виявляючи потрібне, небачене в повсякденні лицарство, прагне поспілкуватись із кількома, теж знайомими з допитами й пересилками, прибалтійками. Певно, жінки ці варті поклоніння.

Якщо хтось, аби похапцем перекусити, забігає на кухню, користується, ігноруючи ніж та виделку, тільки ложкою. Бравада, чи дійсно невикорінювана арештантська звичка?

За північ проводжаємо до вокзалу кількох краян. У них передчасно потемніла шкіра обличчя, розложисті вуса, добрі, навіть наївні, очі. Навперейбій захоплюються "найвільнішим містом Вільнюсом", де змогли так безперешкодно зібратися й провести дводенну зустріч.

Від початкової моєї настроженості не лишилось і сліду. Приглядаюся до супутників із захватом та шанобою. Прості, дотепні, незлобиві, аж ніяк не геройські з вигляду, люди це, безумовно, особливого гатунку.

Під час армійської служби я стрічав невідомих, готових без вагань підставити відчайдушну голову під кулі, сміливців. Та хоробрість їх, випробуваних вогнем, водою й Афганістаном, безслідно розвіювало наближення особіста.

Ці ж учорашні зеки про "гебню" говорять з презирством, заради переконань готові хоч завтра вернутись за ґрати. Не чути від них і скарг на жорстоку, що відібрала найкращі роки, долю. Швидка, жвава мова позбавлена вироблених радянськими часами замовчувань, натяків, евфемізмів.

Вражаючись на диво різностороннім (коли тільки встигли набути?) їхнім знанням, можу, проте, зауважити в них досадні прогалини. Один із всесвітньовідомих противників комунізму не знайомий, виявляється, з "Бісами" Достоевського.

Рвуться у бій дисиденти несамоовито. "Нам би газетку тиражем тисяч десять - умиць перевернули б Україну!" Легко спалахують, готові змагатися за дрібничку. Побажання "Сідай за мемуари!" прибирає в їх устах глузливого відтінку.

Перед розставанням я достеменно закохуюсь у цих людей. Поряд з ними цікаво, окрилююче і - незатишно: усвідомлюєш власну нікчемність. Мабуть, що дворушницька, наскрізь просякнута брехнею, попередня дійсність могла готувати місце для них хіба що у казематах.

А передруковувані звернення вже назавтра можу почути в "Голосі Америки".

... Чалапаючи розмоклим снігом попри закличні зблиски вогників пивбару, довжелезними сходами здіймаюся на Тауро (Турячу) гору. Це раз на тиждень, вечорами, збирається Рада Вільнюського осередку.

Клишоногий дідуган, вахтер Палацу профспілок, довго комизиться, поки знайде ключа. Для старого це форма спілкування, спосіб виказати власну значущість. Трапляється, що кімнати усі зайнято, - тоді присядемо на стільцях у фойє чи навіть у гардеробі.

Поволі, один за одним, стягуються члени Ради, підходять просто зацікавлені. Зморені після робочого дня обличчя, запалені очі, глухі голоси. Хтось нишком вкидає до рота таблетку. Дома полишено важливі справи, некормлені сім'ї. А як приємно б розслабитись перед телевізором, полистати книжку!

Починаєм обмірковування невідкладних громадських заходів, розподіл обов'язків.

Заплановано, наприклад, приїзд ансамблю. Хто вестиме переговори з гостями? Хто забезпечить їм готель? Хто придбає зворотні білети, замовить залу, напише статтю, "проб'є" її в газету? Хто розповсюдить квитки, розклеїть афіші, роздасть запрошення? Хто зустрінє артистів, розважатиме їх, проведе на нічний поїзд?..

Все це в умовах, коли кожна, здавалось би, дрібниця може легко перерости в нерозв'язну проблему: місць у готелях нема, міжміський телефон не з'єднує, залізничні квитки давно розпродано. А скільки часу і сил відбирає соціалістичний, з тотальним дефіцитом, побут! Доводиться набувати десятки нових навичок, відкривати притлумлені досі здібності.

Той, хто звик уникати роботи, знайде привід ухилитись від неї й тепер. Перевантажений звалить на себе ще один тягар.

Поступово розмова розкручується все ширше. Якого іще відомого митця запросити? Якими українськими акціями подивувати Вільнюс? Чим розворушити вперто дрімаючих, пасивних краян?

Ідеї, більшості з яких не судилося здійснитись, так і вилітають з розпалених голів. Плани сягають фантастичних висот. Забуваються втома, турботи, взаємні непорозуміння. Ділову річ пересипають жарти, приповідки, потішні житейські історії. Ми - друзі, брати, однодумці, багатирі: штурмуєм захмарні висоти. Мета, що об'єднує нас, така благородна!..

Виходимо пізно вночі, похрускуючи щойно намерзлим льодом. Випадковий перехожий зачудовано озирається на лементуючу дивною мовою, запально жестикулюючу ватагу.

Завершальне речення уривається на півслові з дверей півпустого останнього тролейбуса.

Вдома намагаюся якнайтихше відчинити двері, беззвучно прошмигнути спільний для двох кімнат крихітний коридорчик. Все одно чути визивне, багатозначне покашлювання сусідів. Поринаю в задушливо-густу, жарку темряву кімнати, навіпамацьки оминаю дитяче ліжечко, якомога обережніше, аби не звалити що-небудь, роздягаюся.

- Що там трапилось таке нагальне? - крізь сон видихає дружина. - Чи не пожежа?

- О, багато всього! Зажди, розповім наранок.

... А от просаюдистське крило Громади рушає на черговий, лік яким Литва уже, певно, згубила, мітинг.

Нас набагато, але прапор, самотужки сшитий з блакитного й жовтого ситцю, тріпоче високо, притягує всі погляди. Почуваючись акторами на сцені, крокуємо, розправивши плечі, гордо піднявши голови. Діставшись до місця, куди післягрозово збігаються людські потоки, проштовхуватимемось, аби бути помітнішими, ближче до центру. Там тісний натовп захистить од вітру, палкі промови зігріють на холоді.

А поки йдемо, час від часу природня цікавість котрогось місцевого, що довго приглядався збоку, сміливця бере таки верх над цивілізованою стриманістю:

- Атсіпрашау, кено чя велява? (Перепрошую, чий це прапор?)

Почута відповідь змушує хапати, ніби риба на суші, повітря, ошелешено перепитувати:

- Ук - ра - і - не - чю???

Радість відкриття безмежна:

- Українці - мають символіку! Оце ж бо так! Молодці! За нашу і вашу свободу!

Спроба додати щось по-нашому кінчається, найчастіш, спотвореним: "Здоровенькі були!"

Менший подив викликало б, певно, знамено Еквадору чи Нової Гвінеї.

Ех, несолодко належати до недержавної нації...

До весни життя Громади ще інтенсивнішає. Особливо широко - з приїздом найвідомішої виконавиці народної пісні, спектаклем молодіжного театру того ж Товариства Лева, пробою власних творчих сил - відзначили Шевченківські дні.

Щобільш засмоктуюча діяльність поглинала усе моє дозвілля, відривала від сім'ї, гальмувала професійний ріст.

Потреба відмовлятися від усталених звичок і уподобань викликала внутрішній спротив, породжувала душевну кризу. Чи не покинути, поки не пізно, усе це, вернутись до розпорядку спокійнішого та впорядкованішого?

Саме у ці вихідні, коли проводиться черговий захід - концерт популярних на Україні братів-кобзарів - я поклав собі не брати участі в його підготовці, а, вирвавшись із неперервності справ, осмислити становище, і, поглянувши заодно, до чого прийшло трішечки "старше" українське Земляцтво в Естонії, прийняти, можливо, рішення.

Проте, чим ближче під'їжджаємо до Вільнюса, тим ясніш усвідомлюю: шляху назад нема, всі помисли нерозривно прикуті до Громади.

Як там у наших? Що нового? Чи вдало провели концерт?

Коли посеред ночі автобус розкидав екскурсійну групу по притихлому Вільнюсу, я, вийшовши в числі перших, поспішав додому з переконанням, що вже на завтра знову занурюсь у виснажуючу, нескінченну, таку уже невіддільну від мене, громадську круговерть.

Прагнучи закріпитись на папері, розмаїття подій у Громаді оформляється в інформаційний вісник. Невеличка газетка, що друкується на машинці, а розмножується ксерокопіюванням, має успіх і в Україні. Я, окрім постійного дописування, беру на себе роль коректора, а згодом і макетувальника.

Добиваємось, хоч коротких і лише двічі на місяць, регулярних українських передач на литовському радіо. Перші випускаємо, затрачуючи неймовірну кількість нервів. Надалі ж, освоївшись, вчорашні аматори виходять в ефір уповні фахово.

А я